

PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU DI TRUYỀN

ThS. Trần Khánh Linh

4/14/20

Email: trankhanhlinh08@yahoo.com - DTDD: 0985274284

MUÏC TIEÂU TOÅNG QUAÙT

Sau khi học bài này, sinh viên phải:

- 1. Hệ thống hoá được di truyền học Mendel, và một số kiểu di truyền không theo thuyết nhiễm sắc thể.
- 2. Phân tích được sơ đồ phả hệ để ứng dụng trong tư vấn di truyền.
- 3. Xác định vai trò của di truyền và môi trường lên sự biểu hiện tính trạng.
- 4. Mô tả được hai phương pháp nghiên cứu tế bào ứng dụng trong chẩn đoán trước sinh.

Phần 2

Một số phương pháp nghiên cứu di truyền.

- 1. Phả hệ
- 2. Con sinh đôi
- 3. Di truyền tế bào

Phương pháp nghiên cứu phả hệ

Mục tiêu cụ thế:

- 1. Vẽ được sơ đồ phả hệ.
- 2. Phân tích được qui luật di truyền của bệnh/tính trạng trong sơ đồ phả hệ.
- 3. Dùng toán xác suất để xác định khả năng mắc bệnh của thế hệ tiếp theo.
- 4. Xác định được người mang gen bệnh lặn.
- 5. Ưng dụng phân tích 1 trường hợp tư vấn di truyền trước sinh (bệnh Duchene).

Các ký hiệu dùng để lập bảng phả hệ

Nam giới Nữ giới Không phân định được giới Người lành Người bệnh Người có h/chứng không đầy đủ Người mang gen bệnh lặn

Đương sự

Chết thai / chết dưới 1 năm

Chết

Vợ chồng

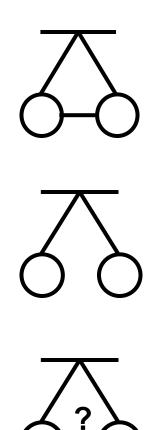
Bố mẹ

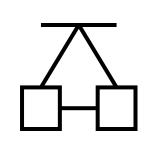
Các con

Hai vợ (hai chồng)

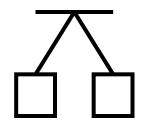
Hôn nhân cùng huyết thống

6

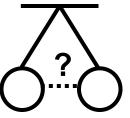

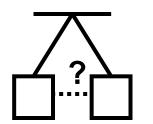

Con sinh đôi một hợp tử

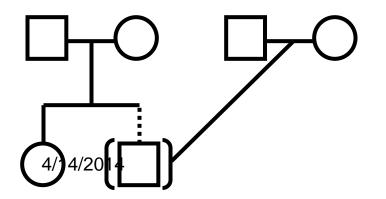

Con sinh đôi hai hợp tử

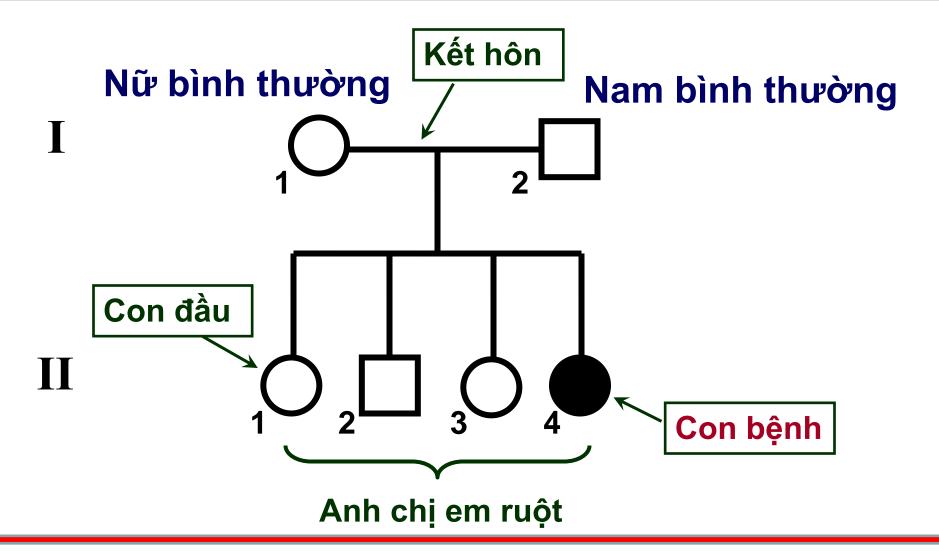

Không rõ kiểu sinh đôi

Phân tích phả hệ

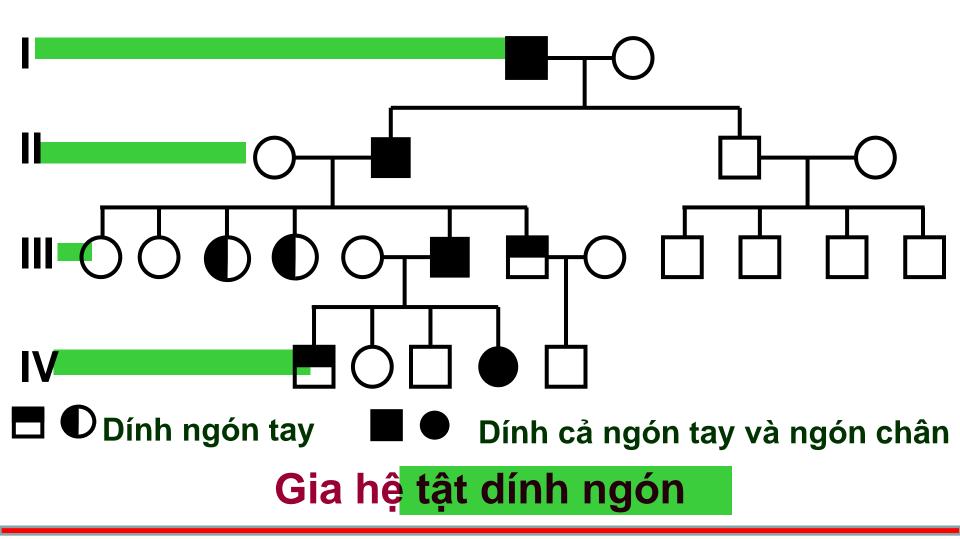
Phân tích phả hệ

❖ Đặc điểm DT trội, lặn NST thường

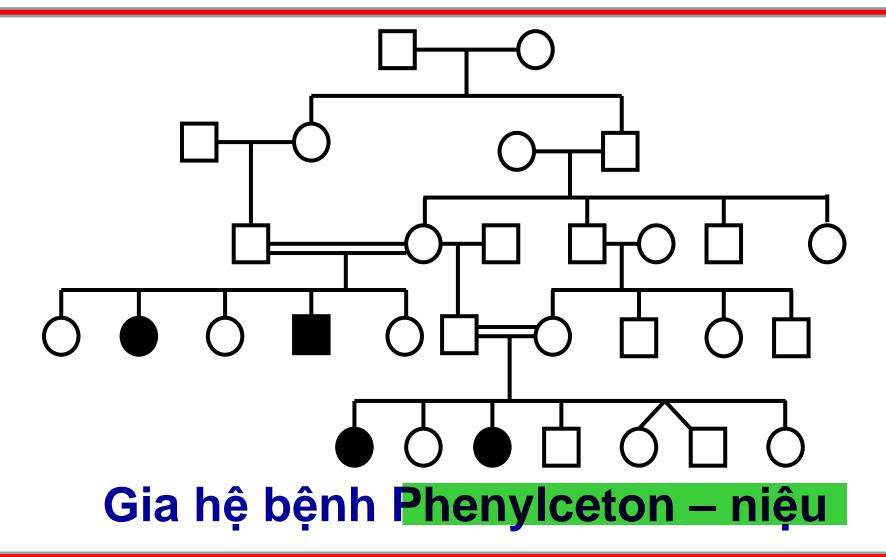
❖ Đặc điểm DT trung gian NST thường

❖ Đặc điểm DT trội, lặn NST giới tính

Đặc điểm DT trội NST thường

Đặc điểm DT lặn NST thường

Đặc điểm DT trung gian NST thường

Mức độ nặng nhẹ của bệnh phụ thuộc vào KG

- Người đồng HT mang cả hai alen bệnh thì bệnh biểu hiện nặng
- Người dị HT chỉ mang một alen bệnh thì biểu hiện nhẹ
- Một số bệnh di truyền trung gian NST thường
 - Bệnh Thalassemia beta0/beta0 -> nặng, beta+/beta+ => trung bình
 - Bệnh huyết cầu tố S....

Beänh beta thalassaemia

β^M → giaûm hoaëc khoâng toảng hôip chuoãi beta globin

 $\beta \rightarrow$ khoâng aûnh höôûng

Goàm 2 loaii chính theo kieåu gien

- β^{M}/β^{M} → thieáu maùu naëng, phaûi truyeàn maùu
- $\beta^{M}/\beta \rightarrow$ thieáu maùu nheï, khoâng coù bieåu

Đặc điểm DT trội NSTGT X

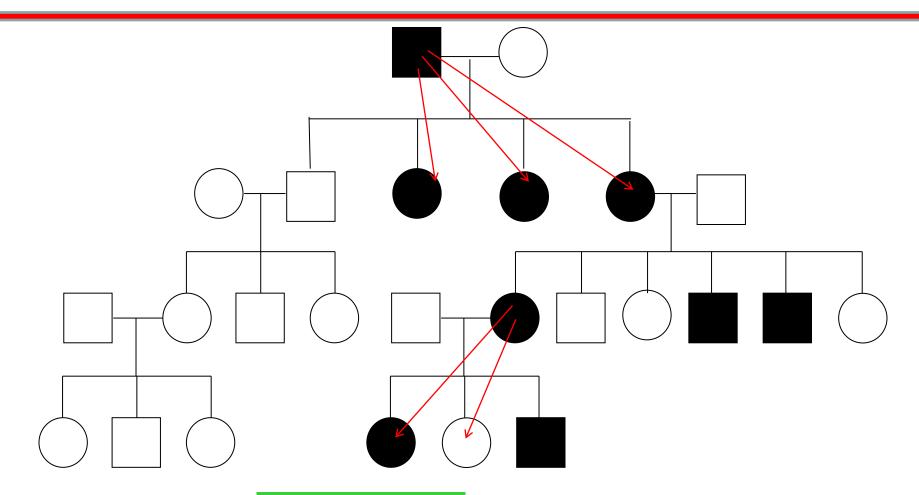
Bệnh biểu hiện liên tục qua các thế hệ
Bệnh xuất hiện ở cả 2 giới tỉ lệ ≈ nhau
Bố bị bệnh :

- + con gái sẽ mắc bệnh,
- + con trai không mắc bệnh

Me bị bệnh:

- + 50% số con trai và gái lành
- + 50% số con trai và gái bị bệnh

Đặc điểm DT trội NSTGT X

Phả hệ bệnh còi xương do giảm phosphate máu

Đặc điểm DT lặn NSTGT X

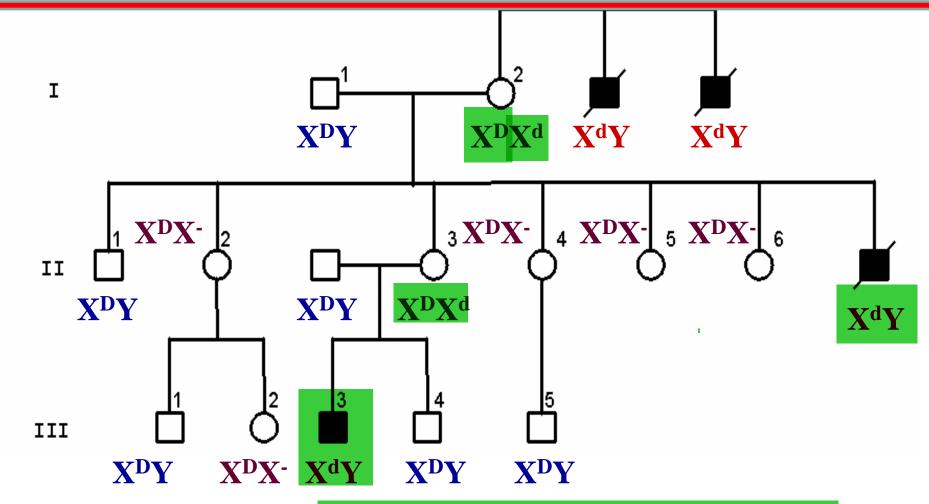
- ❖ Tỉ lệ mắc bệnh ở nam giới > nữ giới
- ❖ Dòng DT bệnh về nam giới có tính chất đứt đoạn, ngắt quãng

(vì bố không trực tiếp truyền alen bệnh cho con trai mà truyền alen bệnh cho con gái, qua đó truyền bệnh tới cháu ngoại)

Bệnh mù màu Bệnh máu khó đông

Bệnh loạn dưỡng cơ Duchenne...

Đặc điểm DT lặn NSTGT X

Phả hệ bệnh loạn dưỡng cơ Duchenne

Bệnh loạn dưỡng cơ Duchenne

Là bệnh đơn gen, di truyền lặn, liên kết nhiễm sắc thể X

Lần đầu tiên được ghi nhận bởi nhà thần kinh học người Pháp Guillaume Duchenne (1860s)

Bệnh phổ biến nhất (1/3500 bé trai) và nguy hiểm nhất trong các bệnh về cơ *(yếu cơ tiến triển*

⇒ tử vong)

Bệnh loạn dưỡng cơ Duchenne

vai và cánh tay bị giật ra sau khi di chuyên Bung ướn ra vì cơ bụng lưng bị võng yếu cơ mông yếu (mông thắng) cơ đùi teo, đầu gối có thể yếu, đặc biệt cong vể phía là phía trước sau để lấy lực bắp chân to (chủ yếu là mở nên yêu) dây chẳng ở gót co cứng cơ ở phía trước của

chân yêu

Mô tả bệnh

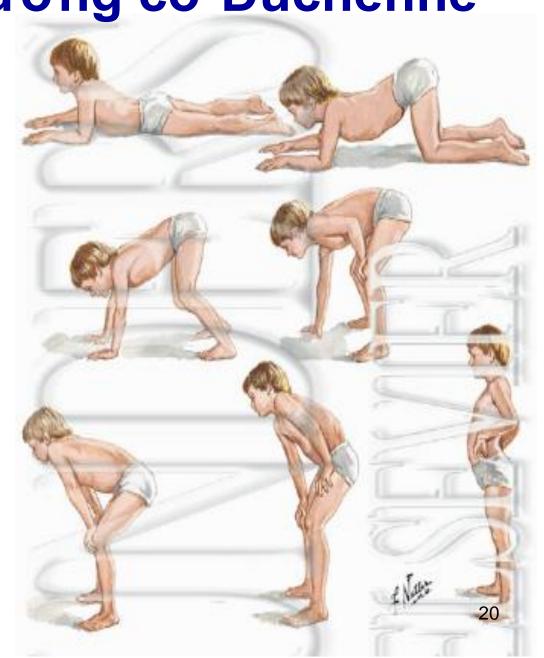
Bệnh loạn dưỡng cơ Duchenne

Biểu hiện bệnh

Trẻ biết đi muộn, từ 2-5 tuổi xuất hiện các triệu chứng: đi nghiêng ngã, dễ té, khó leo thang, khó đi bằng đầu ngón chân, chậm phát triển trí tuệ

Từ 7-12 tuổi, bệnh tiến triển: yếu cơ và thoái hoá cơ, bắt đầu ở chân, đến đùi và hông ⇒ không thể đi, thay đổi tư thế khó và chậm, có biểu hiện về tim và hô hấp

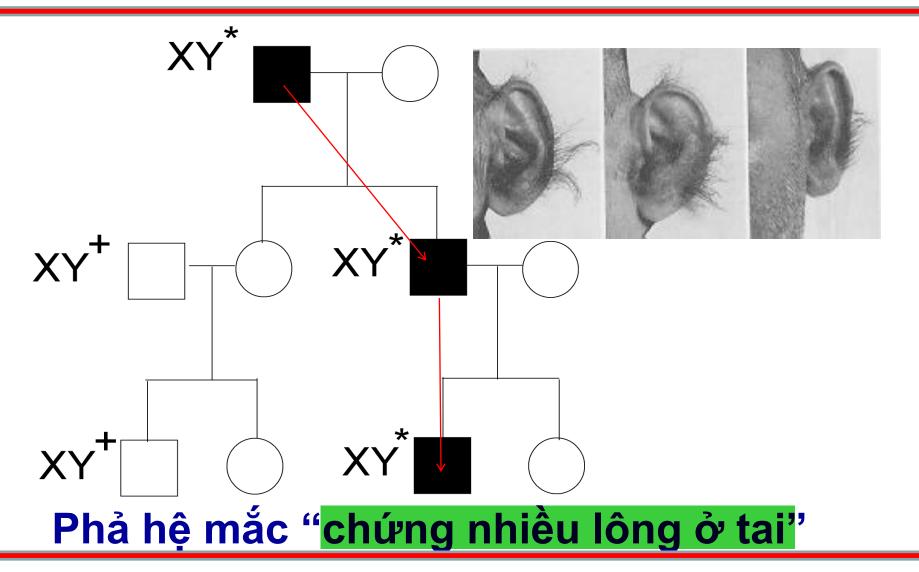
Thường chết trước 25 tuổi
4/14/2014

Đặc điểm DT trên NSTGT Y

- Chỉ gặp ở nam giới
- Truyền trực tiếp từ bố sang con trai rồi sang cháu trai.
- ❖ Một số bệnh di truyền trên NST Y :
 - Dính các ngón chân
 - Dày sừng lông bàn chân
 - Chứng nhiều lông ở tai

Đặc điểm DT trên NSTGT Y

Mục tiêu cụ thể:

- 1. Phân biệt được 2 loại sinh đôi khác nhau.
- 2. Áp dụng toán xác suất tính tỉ lệ sinh con cùng giới, khác giới.
- 3. Phân tích khái niệm độ tương hợp.
- Tính được hệ số di truyền (chỉ số H) dựa trên độ tương hợp.
- Phân tích một số bệnh để xác định mức độ di truyền, tác động của môi trường.

Mục đích: xác định mức độ di truyền và tác động của môi trường đến sự hình thành các tính chất của cơ thể.

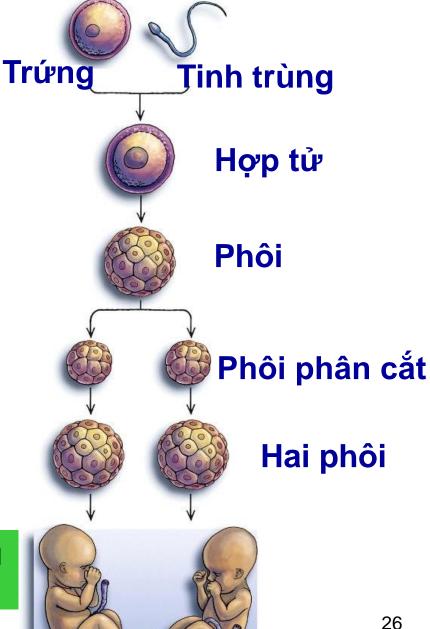
Ứng dụng: nghiên cứu vai trò của yếu tố di truyền đối với một tính trạng hoặc một bệnh nào đó.

Phân loại đa thai

- ❖ Đa thai: là hiện tượng sinh 2, 3, 4...
- Da thai một hợp tử (HT):
 1 trứng thụ tinh với 1 tinh trùng -> 1 HT
 HT phân chia -> 2 hoặc nhiều phôi.
- Da thai nhiều hợp tử (HT):
 2/n trứng thụ tinh với 2/n tinh trùng
 -> 2/n HT khác nhau.

4/14/2014 25

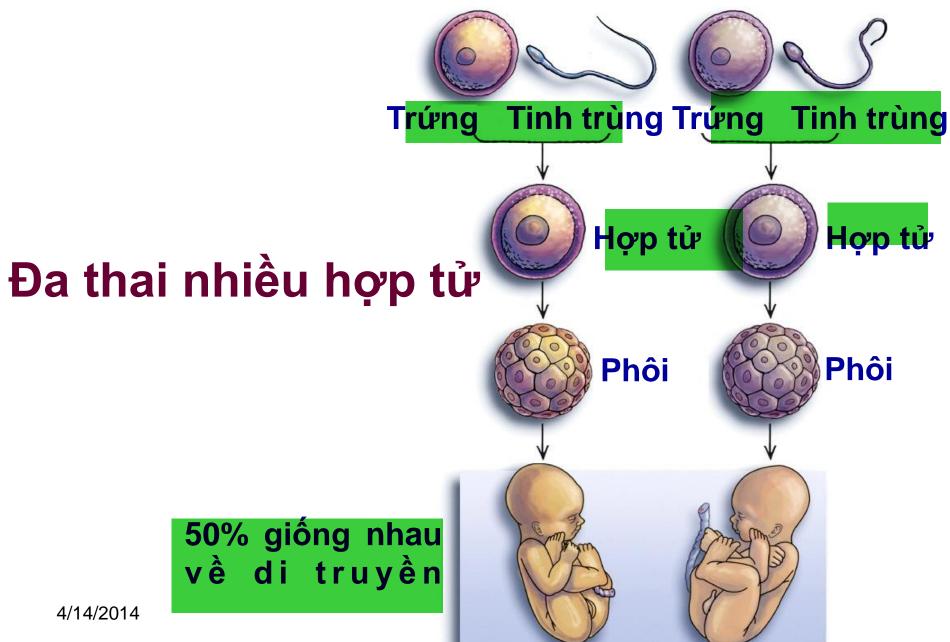
Sinh đôi một hợp tử (Monozygotic twins – MZ)

Đa thai một hợp tử

100% giống nhau về di truyền

Sinh đôi hai hợp tử (Dizygotic twins – DZ)

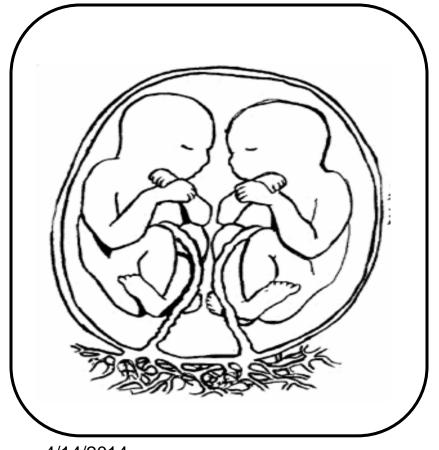

Có 2 kiểu sinh đôi

Kiểu SĐ 1 HT (MZ – Monozygotic twins) Kiểu SĐ 2 HT (DZ – Dizygotic twins)

Đa thai 1 hợp tử

Đa thai 2 hợp tử

Xác suất số lần SĐ cùng giới và khác giới Ở người, xs đẻ con trai là ½, con gái là ½

Trong hiện tượng sinh đôi hai hợp tử:

Xác suất để cặp SĐ cùng là 2 con trai : $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$

Xác suất để cặp SĐ cùng là 2 con gái :

 $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$

Xác suất để cặp SĐ cùng giới = tổng xác suất cùng sinh gái hoặc cùng sinh trai

$$\frac{1}{4} + \frac{1}{4} = \frac{1}{2}$$

Xác suất để cặp SĐ khác giới = tổng của xác suất hai sự kiện

 $p = p(trai1, gái2) + p(gái1, trai2) = \frac{1}{4} + \frac{1}{4} = \frac{1}{2}$

Vậy xác suất số lần SĐ khác giới bằng số lần SĐ cùng giới (50%)

So sánh sự giống nhau và khác nhau giữa các cặp SĐ về 1 tính trạng hoặc 1 bênh nào đó cho phép:

Đánh giá tỉ trọng của yếu tố di truyền (DT) và tỉ trọng yếu tố môi trường (MT)

Phát hiện các biến dị xảy ra do yếu tố MT, các nhân tố cụ thể của MT làm tăng lên hoặc giảm đi sự biểu hiện của TThoặc bệnh DT đã có trước....

Một tính trạng hoặc 1 bệnh nào đó biểu hiện

- Ở 2 thành viên của cặp SĐ → tương hợp
- Ở 1 thành viên của cặp SĐ → ko tương hợp
 Ở các cặp sinh đôi một hợp tử:
- Tương hợp càng lớn → yếu tố DT càng mạnh.
- Tương hợp càng nhỏ → yếu tố MT càng mạnh.

4/14/2014 32

Figure 6-14 Biology: Science for Life, 2/e © 2007 Pearson Prentice Hall, Inc.

Sự sai khác do ảnh hưởng của môi trường

Genes

Figure 6-15a Biology: Science for Life, 2/e © 2007 Pearson Prentice Hall, Inc.

Environment

Figure 6-15b Biology: Science for Life, 2/e © 2007 Pearson Prentice Hall, Inc.

Màu da chịu ảnh hưởng của yếu tố di truyền và yếu tố môi trường

Hệ số di truyền (H)

Nếu H = 1 → bệnh do yếu tố DT quyết định Nếu H = 0 → bệnh do yếu tố MT gây nên Mức độ tác động của môi trường : C = 100% - H

4/14/2014 35

Hệ số di truyền (H)

Ví dụ 1: Khi điều tra về sự di truyền của hệ nhóm máu ABO, người ta thấy 100% các cặp sinh đôi MZ là tương hợp nhau, còn ở các cặp sinh đôi DZ chỉ có 40% cặp của chúng là tương hợp nhau

100% - 40%

H = ----- = 1 hay 100%

100% - 40%

Như vậy tính chất về h<mark>ệ số nhóm máu ABO hoàn toàn do di truyền quyết định</mark>

4/14/2014 36

Hệ số di truyền (H)

Ví dụ 2: Qua điều tra về một chứng bệnh loạn tâm thần, người ta thấy 80% các cặp sinh đôi MZ là cùng có bệnh (tương hợp nhau), còn ở các cặp sinh đôi DZ chỉ có 8.69% là cùng có bệnh

100% - 8.69%

C = 100% - 78% = 22%

Như vậy bệnh này 78% do DT quyết định còn 22% do ảnh hưởng của MT bên ngoài.

4/14/2014

Độ tương hợp

Table 6.2

Concordance of monozygotic and dizygotic twins for several traits

Trait	Monozygotic Concordance (%)	Dizygotic Concordance (%)
(1) Heart attack (males)	39	26
(2) Heart attack (females)	44	14
(3) Bronchial asthma	47	24
(4) Cancer (all sites)	12	15
(5) Epilepsy	59	19
(6) Rheumatoid arthritis	32	6
(7) Multiple sclerosis	28	5

Sources: (1 and 2) B. Havald and M. Hauge, U.S. Public Health Service Publication 1103 (1963), pp. 61Ö67. (3, 4, and 5) B. Havald and M. Hauge, *Genetics and the Epidemiology of Chronic Diseases* (U.S. Department of Health, Education, and Welfare, 1965). (6) J. S. Lawrence, *Annals of Pharmatic Diseases* 26(1970):257Ö279. (7) C. C. Ebare et al. American Journal of Human

Genetics 36(1984):495.

Mục tiêu cụ thể:

- 1. Tóm tắt được qui t<mark>rình xét nghiệm NST.</mark>
- 2. Phân tích được kết quả xét nghiệm NST.
- 3. Viết được karyotype của 1 số bệnh di truyền.
- So sánh ưu điểm giữa PP xét nghiệm NST và FISH để ứng dụng trong chấn đoán di truyền.
- 5. Hệ thống các PPNC tế bào, ứng dụng trong chẩn đoán trước sinh.

Phương pháp xét nghiệm NST

Thực hiện tiêu bản NST

Nguyên tắc chung:

- Dùng những mô có các <mark>tế bào đang phân chia</mark>
- Thêm colchicine → ngăn cản sự hình thành thoi
 phân bào → tb dừng lại ở gđ kỳ giữa
- Thêm dung dịch muối → dùng sốc nhược trương
 → phá vỡ màng tb → NST phân tán
- Cố định NST bằng dung dịch Carnoy. Nhuộm NST

Phương pháp xét nghiệm NST

Thực hiện tiêu bản NST

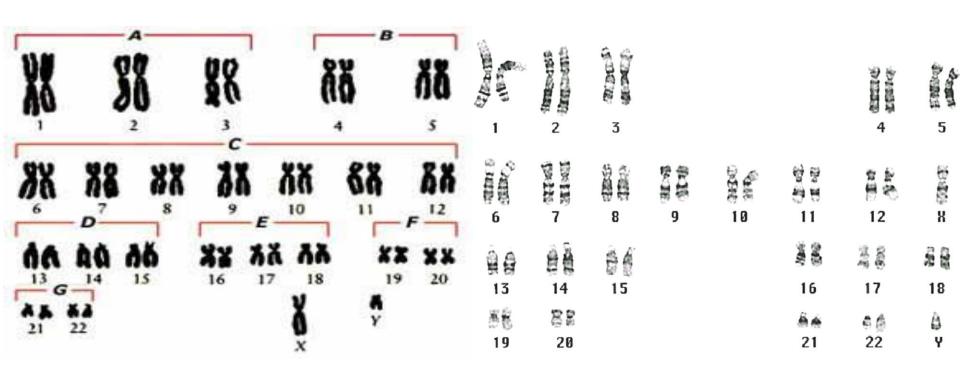
Kỹ thuật:

Nhuộm chuẩn : thuốc nhuộm hay dùng là giemsa

Hiện băng: giúp cho sự định loại NST được chính xác và phát hiện được nhiều cấu trúc NST

Phương pháp xét nghiệm NST

Phương pháp xét nghiệm NST

Phân tích bộ NST qua KHVQH

- Sử dụng KHVQH với độ phóng đại x 1000
- Chọn các cụm NST của th ở kỳ giữa đẹp
- Đếm chính xác số lượng NST của từng cụm
- Phân tích các sai lệch số lượng, cấu trúc NST
- Chọn và đánh dấu tọa độ những cụm kỳ giữa đẹp,
 rõ rồi sau đó chụp ảnh

Phương pháp xét nghiệm NST

Phân tích bộ NST qua ảnh chụp

- Các cụm kỳ giữa đẹp, rõ được chụp bằng KHV có gắn máy chụp hình
- In hình chụp các cụm NST ra giấy
- Cắt NST ra → xếp thành NST đồ (Karyotype)
- Sử dụng bảng danh pháp NST để diễn tả 1 bộ NST

Phương pháp xét nghiệm NST

Nhoùm A (1,2,3): NST lôùn, taâm giöõa / gaàn giöõa

Nhoùm B (4,5): NST lôùn, taâm leäch

Nhoùm C (6 -> 12, X): NST trung bình, taâm leäch

Nhoùm D (13,14,15): NST trung bình, taâm ñaàu

Nhoùm E (16,17,18): NST döôùi trung bình, taâm leäch

Nhoùm F (19,20): NST nhoû, taâm giöõa

↓ Nhoùm G (21,22,Y): NST nhoû, <mark>taâm ñaàu</mark>

Phương pháp xét nghiệm NST

Phân tích bộ NST

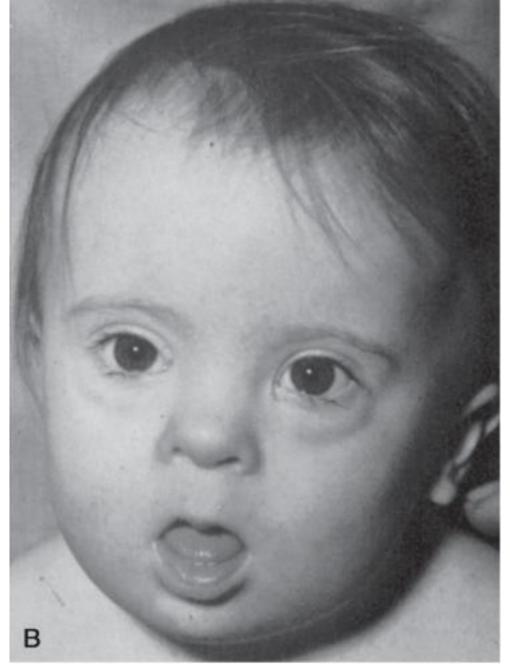
Công thức bộ NST

Gồm 3 phần, cách nhau dấu phẩy:

- 1. Số lượng NST
- 2.NST giới tính
- 3. Các rối loạn về số lượng và cấu trúc NST

Ví dụ : 46, XY, del (5p) : nam bị mất 1 phần NST số 5

47, XX, + 21 : nữ bị hội chứng Down

Thompson & Thompson, Genetics in Medicine, 7th ed, p. 91

Phương pháp xét nghiệm NST Phân tích qua ảnh chụp

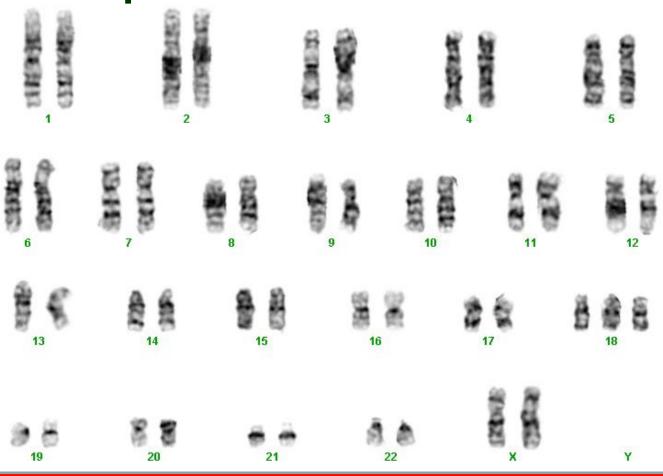

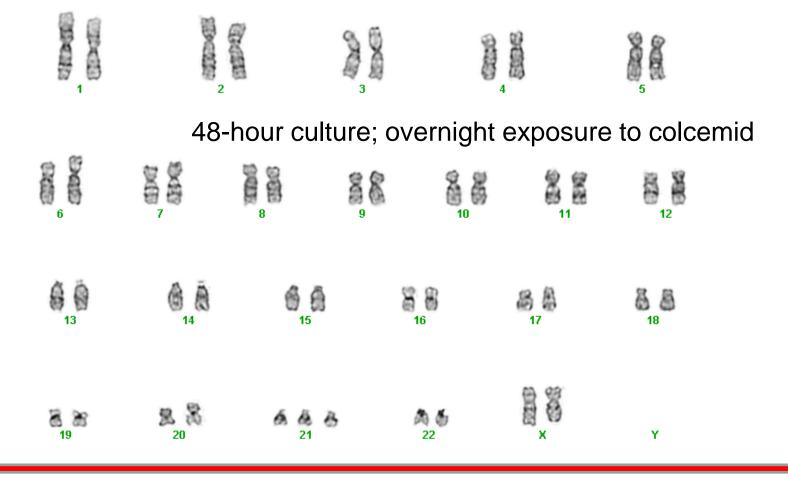
Phân tích bộ NST

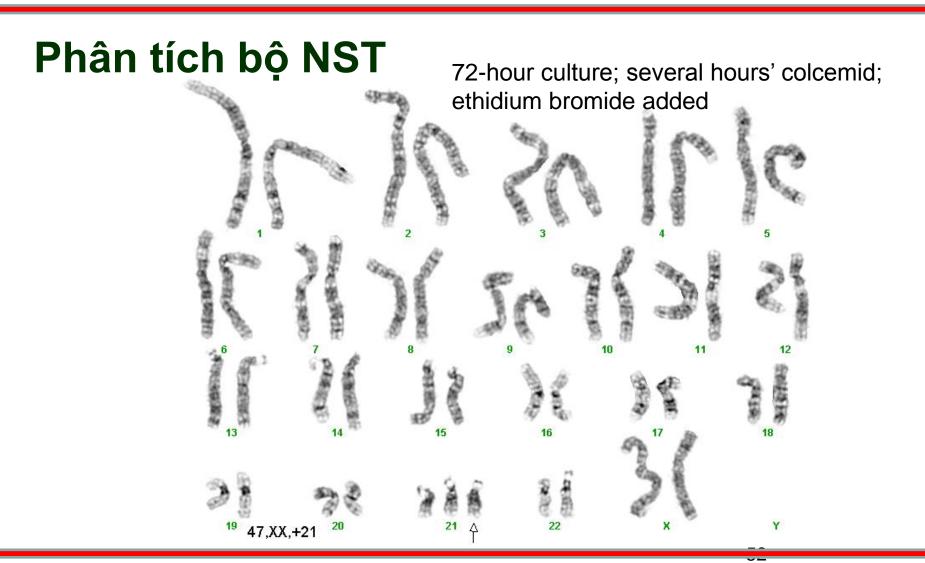
Phân tích bộ NST

Phân tích bộ NST

47,XX,+21 51

Bảng danh pháp NST

```
A \rightarrow G
          : các nhóm NST
1 → 22 : số các NST thường
             : NST giới tính
X, Y
             : nhánh ngắn
p
             : nhánh dài
cen – centromere : tâm
               : vệ tinh
s – satellite
ace - acentric
                       : NST không tâm
dic – dicentric
                       : NST 2 tâm
                       : NST vòng
r – ring
```

Bảng danh pháp NST

del - deletion : mất đoạn

ins - insertion : thêm đoạn

inv- inversion : đảo đoạn

dup - duplication : lặp đoạn

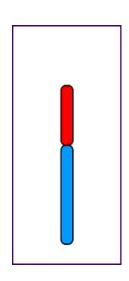
t – translocation : chuyển đoạn

i - isochromosome: NST đều

thể khảm

[+/-] số hiệu NST : thừa / thiếu cả NST

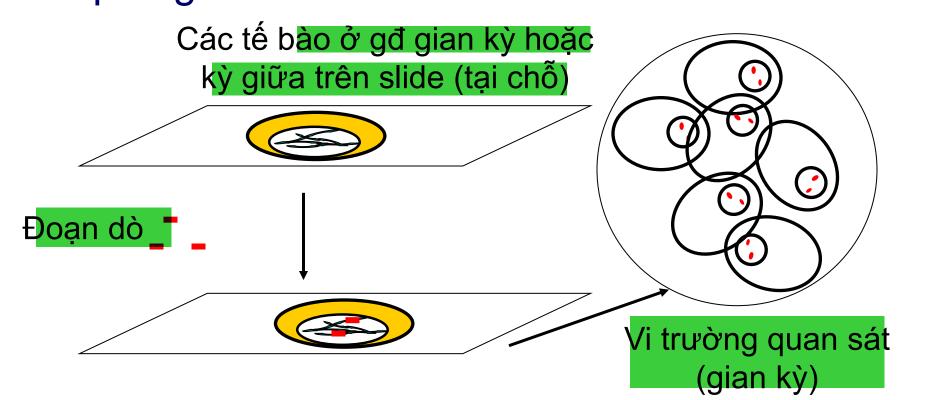
ký hiệu nhánh [+/-] : thừa / thiếu 1 phần

PP lai tại chỗ phát huỳnh quang

Nguyên tắc chung

Lai chuỗi ADN của NST cần khảo sát với chuỗi ADN của đoạn dò có gắn màu huỳnh quang.

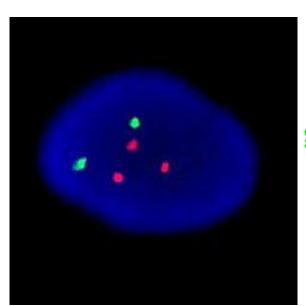

PP lai tại chỗ phát huỳnh quang

Phân tích nhân tế bào ở gian kỳ

NST 13, 21 phát sáng với sự bắt cặp bố sung

của đoạn dò phát huỳnh quang


```
green = NST 13
red = NST 21
```


Đọc kết qủa bằng KHV huỳnh quang

PP lai tại chỗ phát huỳnh quang

Ứng dụng chẩn đoán

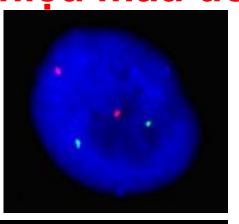
Chẩn đoán trước sinh các dạng bất thường NST 13, 18, 21, X, Y (nhân tế bào ở gian kỳ)

Xác định các dạng bất thường cấu trúc NST mà Karyotyping không phát hiện được

Xác định được các trường hợp mất đoạn nhỏ mà Karyotyping không phát hiện được

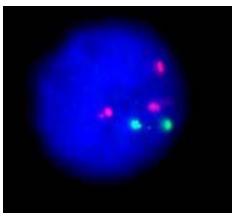
Ví dụ: bất thường số lượng NST 21

tín hiệu màu xanh = NST 13 tín hiệu màu đỏ = NST 21

Mẫu này:

- âm tính với hội chứng Down
- âm tính với Trisomy 13

Mẫu này:

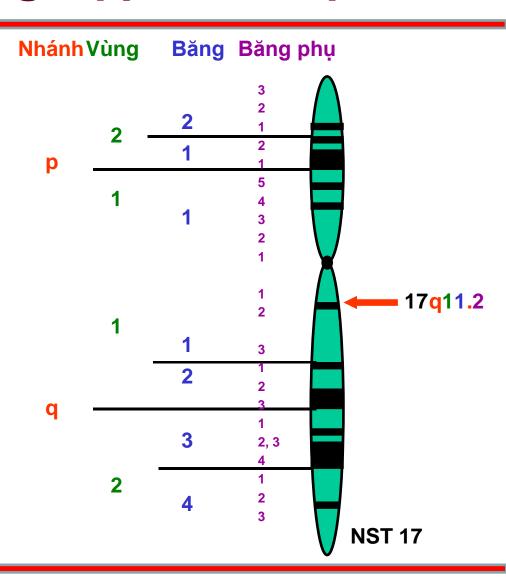
- dương tính với hội chứng Down
- âm tính với Trisomy 13

Ví dụ: một số trường hợp mất đoạn nhỏ

Hội chứng Prader-Willi del(15)(q11-13)

Hội chứng DeGeorge del(22)(q11.2)

Hội chứng Williams del(7)(q11.23)

Ví dụ: một số trường hợp mất đoạn nhỏ

Chromosome	Disorder	Symptoms
5, short arm	<i>Cri-du-chat</i> syndrome	Small head, distinctive cry, widely spaced eyes, round face, mental retardation
4, short arm	Wolf-Hirschhorn syndrome	Small head with high forehead, wide nose, cleft lip and palate, severe mental retardation
4, long arm	Ñ	Small head, from mild to moderate mental retardation, cleft lip and palate, hand and foot abnormalities
15, long arm	Prader-Willi syndrome	Feeding difficulty at early age, but becoming obese after 1 year of age, from mild to moderate mental retardation
18, short arm	Ñ	Round face, large low-set ears, from mild to moderate mental retardation
18, long arm	Ñ	Distinctive mouth shape, small hands, small head, mental retardation

Prader-Willi Syndrome (PWS)

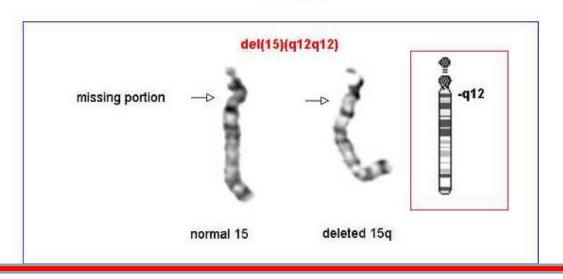
Nguyên nhân : mất 1 đoạn nhỏ trên NST số 15

Karyotype: 46,XX,del(15)(q11;q13)

46,XY, del(15)(q11;q13)

Tần suất: 1/10,000 - 1/15,000

PRADER WILLI OR ANGELMAN SYNDROME del(15q12)

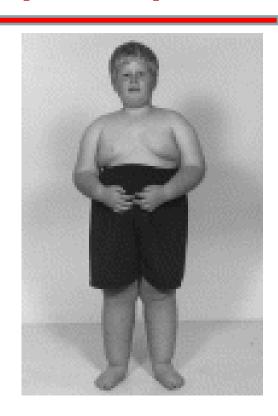

Prader-Willi Syndrome (PWS)

Triệu chứng:

- Mắt bị cận thị
- Nói ngọng.
- Tay và chân nhỏ
- Trọng lực tăng nhanh chóng (1-6yr).
- Phát triển giới tính ko bình thường.
- · Chậm phát triển .

Digeorge Syndrome (DGA)

Nguyên nhân: mất đoạn trên NST 22

Karyotype: 46,XX,del(22)(q11)

46,XY, del(22)(q11)

Tần suất: 1/20,000

Triệu chứng:

- Suy giảm hệ miễn dịch
- Chậm phát triển thể chất
- Miệnh nhỏ có dạng như miệnh cá
- Măt dài; tai đóng thấp

Williams Syndrome

Nguyên nhân: mất đoạn nhỏ trên NST số 7

Karyotype: 46,XX,del(7)(q11)

46,XY,del(7)(q11)

Tần suất: 1/20,000

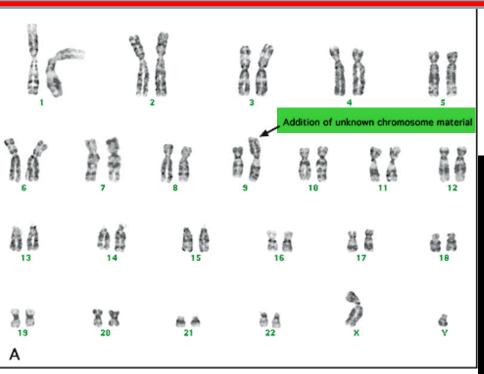
Symptoms:

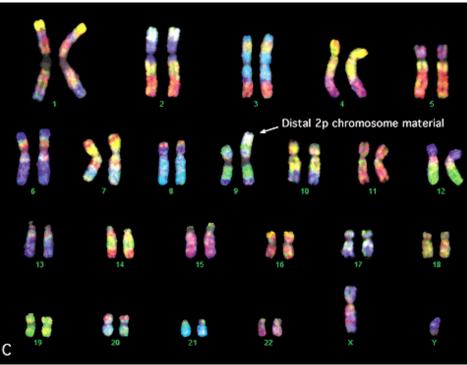
Cằm nhỏ, miệng rộng, môi dày, mắt sưng

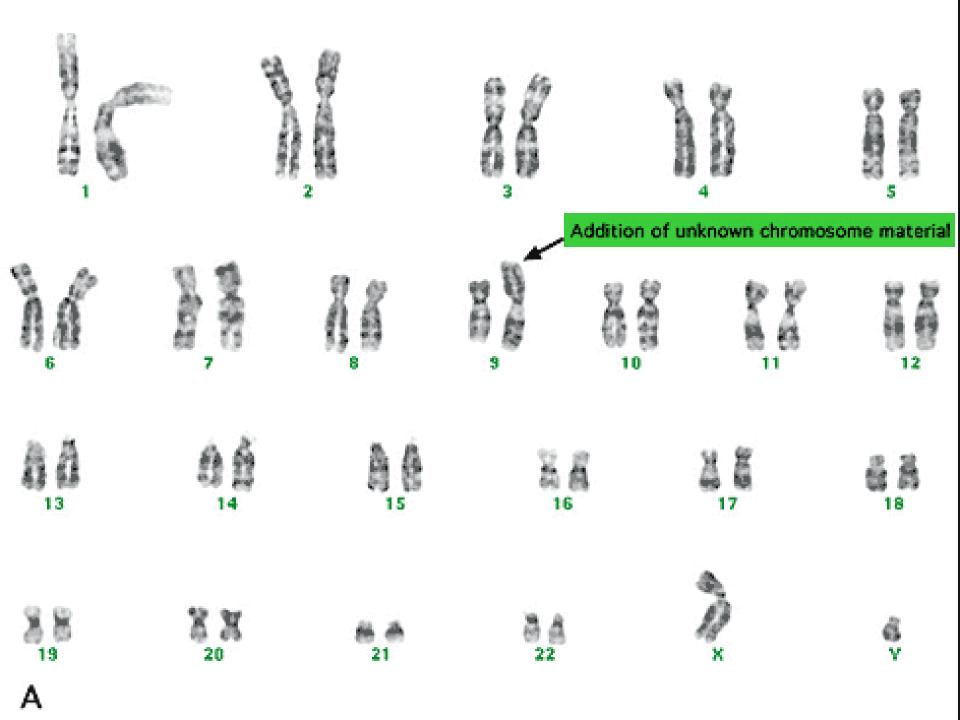
- Trọng lượng lúc sinh thấp, tăng cân chậm
- Dễ bị kích động Hẹp động mạch chủ
- Có những bất thường về răng, thận

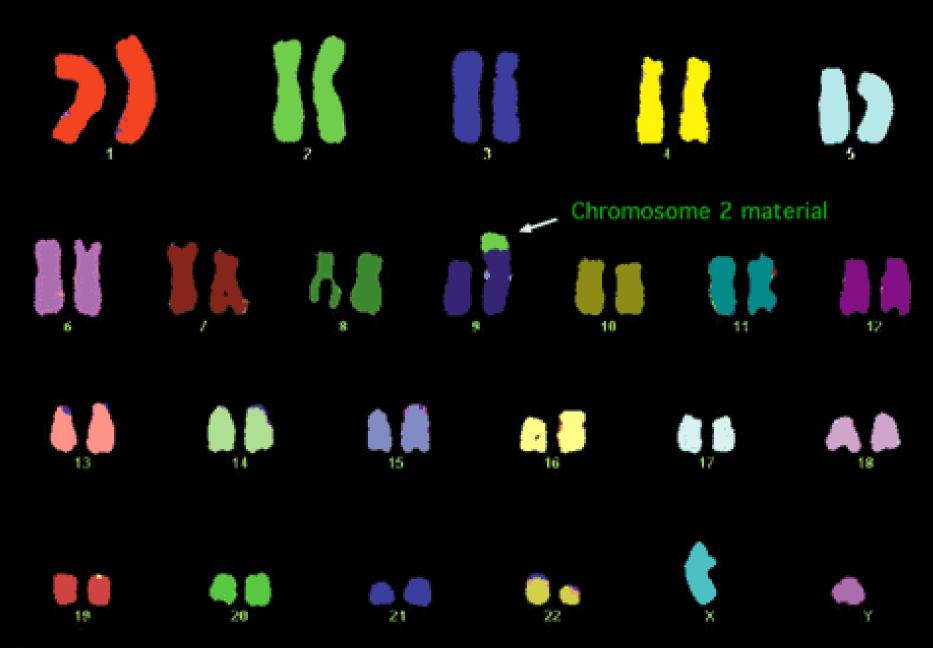

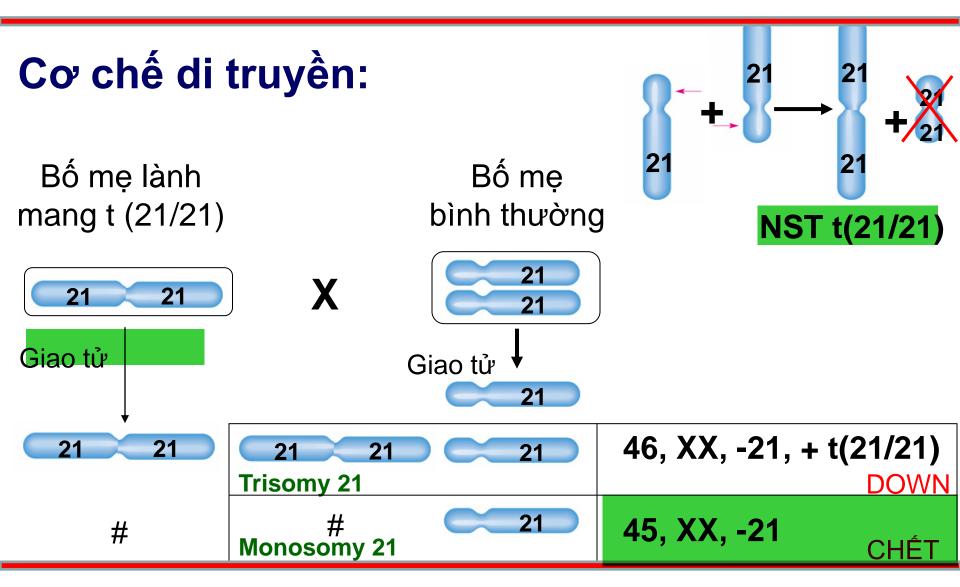
Ví dụ: 1 dạng bất thường cấu trúc NST mà karyotyping không phát hiện được

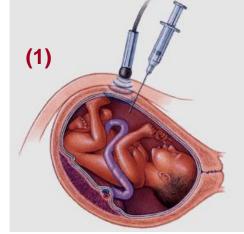

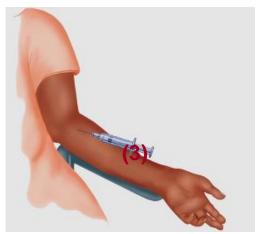
Một số phương pháp đã được dùng trong chấn

đoán trước sinh:

- (1) Chọc dò dịch ối
- (2) Sinh thiết tua nhau thai
- (3) Lấy máu c<mark>ủa bào thai</mark>

(2)

Chỉ định chẩn đoán trước sinh:

- Người mẹ mang thai từ 40 tuổi trở lên, vì có nguy cơ sinh con bị trisomi 21, 13, 18
- Bố hoặc mẹ có mang NST chuyển đoạn
- Tiền sử đã có con bị trisomi 21
- Khi cần xác định giới tính trong những trường hợp bệnh DT lặn liên kết giới tính

Qui trình tư vấn di truyền

Chấn đoán bệnh Xác định bệnh bằng các xét nghiệm Lập cây gia hệ Tính tỷ suất nguy cơ của thai Chẩn đoán trước sinh Kết luận và cung cấp lời khuyên

Caâu hoûi?

Caûm ôn caùc baïn ñaõ laéng nghe ©